

РОЗВИТОК СИСТЕМИ МАРКЕРІВ ПІДРЯДНОГО ВІДНОСНОГО РЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Відносні підрядні речення в англійській мові є яскравим прикладом синтаксичної варіативності через можливість вибору одного з трьох різних варіантів маркерів підрядного відносного зв'язку: *WH-оператор*, *that* або *нульовий релятивізатор*. Така варіативність завжди привертала увагу дослідників як сьогодення, так і минулого: підрядне речення розглядалося у багатьох дослідженнях, починаючи з роботи Кьолбінга, який порівнював відносні займенники в різних давніх германських мовах, до більш глибоких досліджень давньоанглійських відносних сполучників Мітчела. Діахронічний підхід до аналізу підрядного відносного речення застосовується в дослідженнях Болл, Райдена, Декейсера, Ріссанена та Губера. Використання варіаційного підходу в соціолінгвістичних історичних дослідженнях дозволяє отримати більш чітке уявлення про розвиток синтаксичної підсистеми мови.

Відносне речення визначається як “підрядне речення, основна функція якого полягає у модифікації іменника або іменної частини мови” [3, с. 183]. На додаток до дієслова, відносні речення іноді включають відносний займенник [релятивізатор], який функціонує як межа між іменником головного речення та підрядним відносним реченням. Виділяють два типи підрядних відносних: “обмежувальні (*restrictive*) підрядні відносні речення використовуються для встановлення посилання на антецедент, тоді як необмежувальні (*non-restrictive*) підрядні відносні надають додаткову інформацію, яка не потрібна для ідентифікації” [2, с. 195].

У давньоанглійській мові для маркування відносних речень використовувалися частка *þe* або дійктичні елементи *se*, *seo*, *þæt*; у другому випадку стратегія релятивізації передбачала узгодження в роді та числі між релятивізатором і його антецедентом. Третім варіантом було поєднання *se*, *seo*, *þæt* та частки *þe*. Хоч приклади вживання частки *þe* ще зафіксовано в ранньосередньоанглійській період, упродовж XIII ст. вона повністю зникає з ужитку. *That*, частковий рефлекс давньоанглійського *þæt*, стає найважливішим відносним оператором в ранньосередньоанглійській період і використовується як у обмежувальних, так і в необмежувальних відносних реченнях. Однак використання *that* як загального релятивізатора було обмежено появою *WH*-операторів, скоріше за все

через вплив латинської та / або французької мови. *Which, whom* та *whose* почали використовуватися як відносні займенники з XII ст., на відміну від *who*, вживання якого у функції релятивізатора вперше було зафіксовано у текстах епістолярного жанру XV ст. У середньоанглійській мові *WH*-оператори вільно поєднувалися з *that*: *who that, which that* тощо. Крім того, за певних умов вживався нульовий релятивізатор.

З XV ст. парадигма релятивізаторів англійської мови залишається майже незмінною. Найважливішою відмінністю між середньоанглійським періодом і сучасною англійською мовою є не кількість релятивізаторів, а система, яка регулює їх вживання. Ранньоніованглійський період був продовженням пізньосередньоанглійського. Однак при детальному аналізі виявляються синтаксичні зміни, які і сформували сучасні правила вживання релятивізаторів.

В ранньоніованглійський період відбувається експансія *WH*-операторів на фоні зменшення кількості випадків вживання *that*. Крім того, в другій половині ранньоніованглійського періоду зростає вживання нульового релятивізатора [1].

На початку періоду *that* зустрічається більше в приватних листах, ніж у навчальних трактатах, однак у другій половині періоду спостерігаємо зростання використання *WH*-операторів у приватному листуванні в 2,5 рази [4]. Ріссанен пояснює зростання популярності *WH*-операторів “функціональним навантаженням *that*, що збільшувало ризик двозначності” [5, с. 420]. Розширення вживання *who* протягом XVI і XVII ст. також могло бути фактором впливу.

На думку Ріссанена, основним чинником, що впливає на вибір відносного маркера, був ступінь зв'язку між головним і підрядним реченням: чим тісніший зв'язок, тим менший ризик двозначності, а отже, і менша потреба у використанні новішої та більш емфатичної *WH*-форми [5].

Використання відносних займенників у функції релятивізаторів часто визначається як зміна зверху під впливом латинської чи французької мови [5, с. 420, 423] та пояснюється більшою чіткістю займенників у вираженні граматичного значення відмінку та істоти / неістоти антецедента головного речення. Той факт, що *WH*-оператори спочатку з'явилися у формальному мовленні, а пізніше почали вживатися в неформальних текстах є вагомим аргументом для визначення цієї мовної зміни як зміни зверху.

Отже, до кінця XVII ст. парадигма релятивізаторів набрала сучасного вигляду, проте це ні в якому разі не означає, що за останні три століття не відбувалося жодних змін у функціях та дистрибуції релятивізаторів. Найважливіша відмінність між середньоанглійською та сучасною англійською мовою полягає не в кількості маркерів

відносного підрядного зв'язку, а в системі, яка регулює їх вживання. Широка реорганізація функцій відносних операторів відбувається у XVIII–XIX ст. в результаті взаємодії синтаксичних, семантичних та соціальних факторів.

Література:

1. *Семененко Г. Н.* Регуляризация парадигмы относительных местоимений в ранненоанглийский период. *Вестник Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія.* № 1 (171). 2014. С. 62–67.
2. *Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E.* Longman Grammar of Spoken and Written English. Pearson Education Limited, 1999. 1204 p.
3. *Huddleston R., Pullum G. K.* The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 1860 p.
4. *Lezcano E.* The choice of relativizers in Early Modern English: Evidence from the Helsinki Corpus. *SEDERI.* 1996. Vol. 7. P. 57–66.
5. *Rissanen M.* The Choice of Relative Pronouns in 17th Century American English. *Historical Syntax.* Ed. Jacek Fisiak. Berlin: Mouton, 1984. P. 417–435.

О. І. Скопненко
Київ, Україна

МОВОЗНАВЧІ ПАРАМЕТРИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Художній переклад у нашій культурній традиції став інтегральною частиною історії української літературної мови, хоч це й може здатися до певної міри несподіваним явищем, адже він, у ґрунті речі, – це інтерпретація оригіналу, тобто вторинне явище, залежне від двох мов. Оця подвійна залежність, по-іншому кажучи, гадана вторинність, зникає, щойно український текст опиняється в просторі природних інтертекстуальних зв'язків, коли мовні засоби перекладу сприймані як цінність самі по собі, а не лише як шати чужокультурних образів. Спроможність своєю мовою передати чужий світ стала в нас ознакою довершеності. Тим-то художні переклади з самого початку усвідомленого внормування та кодифікації нової української літературної мови стали сприймати в ролі джерел цього ідіому.

І тут дослідники, оперуючи згаданим поняттям, одразу ж потрапляють у своєрідну пастку, оскільки, як відомо, у вітчизняній лінгвістичній теорії й практиці превалює погляд на процес становлення літературної мови передусім як на історію створення мовних засобів за допомогою методів художньої літератури. У наш час